

**ПРОБЛЕМИ ПОКОЛІННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЛІРИЧНОГО
БАЧЕННЯ СЕРГІЯ ЖАДАНА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ
“БАЛАДИ ПРО ВІЙНУ І ВІДБУДОВУ”)****Валентин МАЛЬЦЕВ, Юлія ЦІВІНСЬКА,**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
valiko.mal@gmail.com, yuliatsivinska@gmail.com**PROBLEMS OF THE GENERATION THROUGH THE PRISM
OF SERHII ZHADAN'S LYRICAL VISION
(BASED ON THE COLLECTION
“BALLADS ABOUT WAR AND RECONSTRUCTION”)****Valentyn MALTSEV, Yuliia TSIVINSKA,**Chernivtsi National University named after Yuriy Fed'kovych,
ORCID ID: 0000-0002-3756-530X;
Researcher ID: D-9606-2016

Валентин Мальцев, Юлія Цивинская. Проблемы поколения сквозь призму лирического видения Сергея Жадана (на материале сборника “Баллады о войне и восстановлении”). Целью исследования является определение и толкование основных мотивов и образов сборника С. Жадана “Баллады о войне и восстановлении”, его особенностей. **Методы исследования:** культурно-исторический, биографический, сравнительный. **Научная новизна.** В статье впервые проанализированы авторское художественное видение кризиса поколения 90-х, острые социальные проблемы, причины которых обусловлены общественно-политическими обстоятельствами прошлого века, а также выделены ключевые тематические черты сборника. **Выводы.** Сборник “Баллады о войне и восстановлении” содержит произведения, поднимающие важные проблемы прошлого века, среди которых война, ее последствия и влияние на формирование сознания последующих поколений, уничтожение советской властью культурных деятелей, миграция населения и критика политического строя.

Ключевые слова. Сергей Жадан, поэзия, сборник, мотив, образ, символ, миграция, восстановление, кризис поколения.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. У віршах Сергій Жадан пише про наше минуле й теперішнє, дивиться поглядом сучасної людини на пережите й намагається чи то звернути увагу на його абсурдність, чи то виправдати усі події. Автор, здається, хоче стати подразником, імпульсом для суспільного й культурного руху, при цьому часто вдаючись до епатажу. Ймовірно, звідси й обсценна лексика, якою автор часто послуговується в будь-яких контекстах, що також неоднозначно сприймається в суспільстві.

У новому тисячолітті С. Жадан не відмовляється від тем, порушених у збірках, що вийшли друком у дев'яностих роках ХХ ст. Він розширює межі тематики творів, звертається до вже впізнаних символів та образів, які переходять із твору до твору, удосконалює версифікаційну майстерність, пише римовані та білі вірші, верлібри.

С. Жадан зумів поєднати українську модерністську поетичну традицію (зокрема, футуристичну, “семенківську”) із рок- та панк- субкультурами, що стало причиною літературних дискусій. Ольга Різниченко в післямові до однієї з перших поетичних книг письменника зазначає: “Поетичний простір С. Жадана значною мірою орієнтований на сучасність і світовідчуття свого покоління, яке, на відміну від шістдесятників, вийшло за межу суто національної проблематики. Важливо, що його поетичний дебют був зумовлений ролевою настановою. Мовчазний і самозаглиблений (таке враження, що він ніби

весь час ховається в себе, бо на поверхні життя нібито мерзне), він захищається саморобними іміджами, в які хтось може закохуватися, хтось – сміятися з їх аматорської незграбності, інші – відчувати завдяки їм свою значущість і вищість у світі. Тема духовної і філософської межовості України в ліриці С. Жадана знаходить вияв у протиставленні бажання активності, сили і безрезультативності, браку ефекту спільної дії...”¹.

У 90-х роках ХХ століття поезія Сергія Жадана стала помітним явищем в українській літературі, викликала різні реакції та відгуки серед читачів. Протягом майже тридцятирічної активної літературної творчості автор набув ще більшої популярності серед представників різних поколінь. Тому закономірним стало те, що його ім'я з'явилося у працях відомих дослідників, а твори набули нового значення та репрезентують українську літературу в європейському контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увага до творчості С. Жадана підтверджена численними рецензіями та науковими статтями. Поетичні збірки автора стали об'єктом досліджень Л. Березовчук, А. Білої, Н. Гаврилук, Т. Гундорової, А. Демченко, І. Дзюби, О. Коцарева, Б. Пастуха, О. Різниченко, М. Сулими, О. Шаф, Л. Шутяк та ін. Професійну оцінку у відгуках висловили й письменники-сучасники, зокрема Ю. Андрухович, О. Бойченко, Х. Венгринюк, О. Ірванець, М. Кіяновська, А. Кокотюха.

Для Т. Гундорової твори поета стали відображенням травмованої підліткової свідомості. Початок

¹ Zhadan S. Tsyatnyk: (Virshi dlia kokhanok i kokhantsiv) [Quote Book (Poems for mistress and lovers)], avt. pisliamovy O. Riznychenko; vstup. slovo A. Kokotiukhy, Kyiv: Smoloskyp, 1995, P. 55–59 [in Ukrainian].

посттоталітаризму закріпився як період штучного безбатьківства, відторгнення та недовіри, що спровокував постійні пошуки, мандри й кочування. Такий стан характерний для його ліричного персонажа – маргінала чи іммігранта. Ймовірно, це стало однією з причин для висновку Т. Гундорової, згідно з яким С. Жадан – це “сумний клоун”, “панк, що не хоче ставати дорослим” і “революціонер “бездомного” й “алкогольного” покоління 1990-х”². “Базжальною” та “скальпуючою” щодо змавпованого суспільства”³ поезію С. Жадана називає А. Біла, вказуючи, що це часто й приваблювало увагу рецензентів. Зокрема, М. Кіяновської, яка підкреслює особливості поетового сприйняття світу як чогось химерного й розчленованого та вважає С. Жадана “рупором тематичного розкріпачення”⁴ в сучасній українській літературі. Ю. Ємець-Доброносова проаналізувала образ во ди у збірках “Балади про війну і відбудову” та “Історія культури початку століття”. Біблійний дискурс став предметом дослідження для Н. Гаврилюк, Л. Литвин, О. Шаф, яка, окрім того, розглянула специфіку реалізації топосу міста в ліриці С. Жадана. Провідні мотиви й образи-символи збірки “Тамплієри” виокремила В. Сірук, а Л. Лавринович та М. Салаган з’ясували принципи міфологізації хронотопу у книзі оповідань та поезій “Месопотамія”. М. Сулима, відгукуючись про “Список кораблів” (2020), відзначає розвиток і вдосконалення художніх засобів, образів та версифікації поета.

Наукова новизна. У статті вперше проаналізовано художнє бачення С. Жадана кризи покоління 90-х, актуальні соціальні проблеми, зумовлені суспільно-політичними обставинами минулого століття, а також виокремлено ключові тематичні риси збірки.

Метою дослідження є визначення проблем покоління 1990-х років, порушених у поетичній збірці С. Жадана “Балади про війну і відбудову”, та з’ясування специфіки авторської візії їхніх причин та впливу на соціум.

Виклад основного матеріалу. Попередні збірки Сергія Жадана у дев’яності роки спровокували доволі бурхливі реакції, а книга “Балади про війну і відбудову”, яка стала першою в новому столітті, цілковито вивела її автора в “перший ешелон поезії”⁵, зокрема завдяки оригінальній і продуманій композиції, жанровій різноманітності (монолог у прозі, поезія, поеми).

Збірка поезій Сергія Жадана “Балади про війну і відбудову” видана у 2001 році львівським видавництвом “Кальварія”. Містить близько тридцяти віршів. Варто згадати, що у 1933 році харківське видавництво “Література і мистецтво” видало збірку письменника доби “Розстріляного Відродження” Майка Йогансена під такою ж назвою (“Балади про війну і відбудову”). Вона містить 12 творів. Але, незважаючи на назву, не можна стверджувати, що ці збірки подібні чи становлять одне ціле. Спільною є їхня тематика. Однак Майк Йогансен пише про Першу світову війну, свідком якої він був, а Сергій Жадан – про Другу світову, а точніше, про її

наслідки, тобто відбудову. До того ж автор не міг бути очевидцем подій. Твори збірки “Балади про війну і відбудову” Майка Йогансена не можна вважати власне баладами, але до різних модифікацій цього жанру часто зверталися поети-модерністи на початку двадцятого століття.

Порівнюючи збірки двох авторів, з’ясуємо, що Майк Йогансен у поезії зображував справжню війну (“Крим”, “Червона армія”, “Потяг 1919 року”, “Партизани”, “З історії 45 дивізії”, “Отець”, “Комчоти Макаров”) і відбудову господарства, зокрема – працю шахтарів (“Внизу”), трудовий ентузіазм (“Балада про одного із ста”, “З лісів ліса”, “Порт радянський”).

С. Жадан звертає більше уваги на “відбудову” життя людей, їх свідомості аж до 90-х років.

Творчість С. Жадана відзначається однією з найвиразніших рис постмодернізму – це міграція, територіальна невизначеність, вихід за межі “домашності”. Ліричні персонажі автора постійно подорожують, шукають свій шлях, своє місце у світі. І це не завершується, адже стан “в дорозі” є не тільки фізичним, а й психологічним. Підґрунтям для цього слугували розрив між поколіннями й криза довіри до старших. Незважаючи на вік, дорослі люди поводяться як діти, підлітки. Звідси злість, підозрілість і засудження минулого. С. Жадан іронізує з попереднього режиму і зневажає сучасність, яка не може позбутися його ознак і стереотипів. Усі ці риси органічно вписують автора у постмодерний простір мистецтва.

“Балади про війну і відбудову” – одна зі збірок С. Жадана, в якій порушені гострі соціальні проблеми. Болісність цих питань провокує прямолінійність автора. І знову, як і в попередніх збірках, це вражає й створює епатаж, що спостерігаємо в поєднанні побутових та інтимних деталей, про які не прийнято говорити вголос, та соціальних проблем світового масштабу.

До поета ніхто не акцентував на перевагах окупаційного режиму, бо не підозрювали, що такі є. “Перевагами”, очевидно, названо вигідне становище підневільного народу, яке породжує інфантилізм, байдужість, деградацію. Цикл “Переваги окупаційного режиму” (1998) розпочинається зі ствердження віри у те, що державність відновиться (“В один із днів повернеться весна”⁶), хоч і “вітчизняна пташина” застане “грубий крій солдатського сукна / і ще багато всякого гівна”. Але до того буде багато “переваг” і для поета, який через нужденність змушений промовляти “я є народ, якого правди сила” і любити жінку (чи то країну), бо “вона просила”, і для артистичного міщанина, промови якого переповнені “нездоровим еротизмом і побутовим антисемітизмом”⁷.

Мало хто усвідомлював, чому саме їх країну окупували, але ще менше звинувачували в цьому себе:

Сколовиши босі ноги об стерню,
старенький Перебендя коло тину
ячить собі, що, скурвившись на пню,

²Hundorova T. Pislachornobylska biblioteka. Ukrainskyi literaturnyi postmodern [Post-Chornobyl Library. Ukrainian literary postmodern], Kyiv: Krytyka, 2005, P. 254 [in Ukrainian].

³Bila A. ““Vid lomky do lomky”: Liryka S. Zhadana” [“From breaking to breaking”: S. Zhadan’s lyrics], *Slovo i chas* [Word and time], 2002, №1, P. 35 [in Ukrainian].

⁴Kiiianovska M. Serednoieuropeyskyi Zhadan, abo zh Rembo v ekzyli. Stansy dlia Serhiiia [Central European Zhadan, or Rimbaud in exile. Stances for Serhiiia], *Postup* [Progress], 9-10 chervnia 2001 roku, №88 (746), URL: http://postup.brama.com/010609/88_8_2.html [in Ukrainian].

⁵Kotsarev O. “Beznadiini vira i liubov Serhiiia Zhadana” [Hopeless faith and love of Serhii Zhadan], *LitAksent* [LitAccent], URL: <http://litakcent.com/2011/04/08/beznadiini-vira-i-liubov-serhija-zhadana/> [in Ukrainian].

⁶Zhadan S. *Dynamo Kharkiv. Vybrani virshi* [Dynamo Kharkiv. Selected poems], Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2017, P. 232 [in Ukrainian].

⁷Ibidem.

лукаві діти в цю лиху годину / забули встид, просрари Україну, / забули на духовність і борню, / і взагалі творять якусь фігню⁸.

Образ співця не може не нагадати “Перебендю” Т. Шевченка. Але в Кобзаря це високодуховний поет, який ховається на могилі, “щоб люде не чули, що то Боже слово, / То серце по волі з Богом розмовля, / То серце щечече Господню славу, / А думка край світа на хмарі гуля”⁹. А в С. Жадана Перебендя, у духовності якого ніхто не сумнівається, зовсім не Божими словами говорить правду, яка вона є. І це не іронія щодо Шевченкового образу, а, радше, радикальний спосіб показати, що за сто п’ятдесят років між ним і С. Жаданом у державі, яка ніяк не здобуде реальної незалежності, нічого не змінилося.

Свою вигоду від окупаційного режиму мають і робітники заводу, що прямо на робочому місці “розводять спирт, заводять варшав’янку / і, втерши соплі та скулу сльозу, / майовку перетворюють на п’янку”, і село (“корінь нації”) “заводить, навернувшись до природи, народні сороміцькі хороводи”¹⁰, і молодь (“займаються конспектуванням лекцій, / зневаживши вимоги контрацепції”¹¹).

С. Жадан звертається до рядків з поезії М. Рильського “Троянди й виноград”, що знову ж показує конфлікт поколінь і цінностей: “Бо попри те, дала чи не дала, / у щастя людського два рівних є крила: / троянди й виноград – красиве і корисне”.

Одним із мотивів збірки, який розгортається у творі “Іммігрант зонг”, є міграція. Поезія починається рядками з анафорою “немає нічого тривалішого за ці речі / немає нічого ріднішого за ці муки”. Такими “рідними” муками С. Жадан, очевидно, вважає почуття людини, яка покидає своє рідне місто. До того ж ця людина є самотньою, оскільки “на виїзді з міста сніг ляже на плечі / торкнувшись йому лиця наче жіночі руки”. Сніг замість жіночих рук, який навряд чи зігріє на прощання. Мотив еміграції безпосередньо поєднується з дорогою, яка була одним із центральних образів у попередніх збірках автора. Ліричний персонаж поїздом їде на захід, у Європу. Чому він змушений це робити, можемо тільки здогадуватися. Може, це один із тих, хто шукає роботу або навіть притулку на не сплюндрованої війною землі, однак С. Жадан називає таких не робітниками, а мандрівниками. І за таких “мандрівників” письменник дорікає Європі:

*дорогою перегоним котиться поїзд на захід / плачуть губні гармонії з адресами сірниками / плач повоенна Європа хай будуть тобі мов закид / сумні чоловічі бари набиті мандрівниками*¹².

Їх поява у Європі розцінюється як докір Німеччині та країнам, які її підтримували або навіть не перешкоджали під час Другої світової війни. Очевидно, йдеться про силоміць вивезених у ті часи осіб. Переселенець уже не повернеться “навіть коли захоче”, а довго буде шукати собі місця країнами (“вода усіх океанів йому вимиває очі”). Через це його забудуть, бо “що з нього можна взяти серед

блаженної пам’яті п’ятдесятих”. У 50-ті роки після смерті Сталіна життя українців у складі СРСР зазнало змін, а отже, тут немає місця минулому – тому, хто колись після війни поїхав. Тепер він асоціюється лише з “готичними контурами завчених ним абеток”, “гранатами і листівками”. Логічним завершенням є смерть:

*вулиця затихає здригаються пальці посуд / смирення втрапляє в тіло мов пробиває вістрям / коли приходить смерть коли зостається осад / коли останнє ім’я видихуєши разом з повітрям / бо смерть наче білий цукор обліплює зуби ясна / зі смертю приходить терпіння спускається і дається / і починається тиша раптова вчасна / в якій не чути нічого навіть власного серця*¹³.

Тему еміграції С. Жадан порушує й у творі “Якщо ти надумаш їхати з цього міста”. Виїзд з міста тут теж пов’язаний з неспокоєм, у цьому разі через (не)знання мови:

*вистукуючи пальцями по словнику / хвилюючись зазираючи до нього щомиті / шліфуючи гострі камінчики / з вервиці підрядних речень / в гарячих морських каютах / в вагонах середнього класу*¹⁴.

Образ міста, який і у творах з попередніх збірок був одним із найуживаніших, тут – твердиня, “стіна, яку не мурував”, бо вона створена задовго до тебе або і не потребує матеріалізації. Місто береже дещо інтимне, а саме – спогади про дитинство, друзів і юність, яку зіпсувала війна: “наше з тобою дитинство старі гаражі / труби розбомбленої водостанції / офіцерські швейцарські ножі”.

Еміграція, як пише автор, – “це довга тривала путь”, на якій зустрічається багато людей різних національностей зі своїми традиціями у різних містах. Тут і “мюнхенські турки”, що “готуються до різдва”, “ірландський студент ... життя для якого рулетка а світ діра”. Усі вони є “ангелами тероризму”, і серед них доведеться жити, поступово забуваючи рідне. Тому ліричний персонаж буде молитись “за все що ти забув / і що забуваєши тепер / де б ти врешті не був / за все що забудеш потім / та найголовніше – за пам’ять твою за пам’ять”¹⁵.

Пророкування зникнення країни знаходимо у вірші “Готель Харків”. Це вже кінець сімдесятих років минулого століття. Оркестр, що занепадає, грає у готелі. Він є “блиском і ропою підгниваючої системи”. Це “сутінки країни тепле дихання ЧК”. Це “провінційний харків”. Все, що можна тут побачити і відчутти, – це “лише солодкий запах телефонних слухавок / лише білі згустки жувальної гумки / приліплені кимось до столу звисають немов кажани”¹⁶.

Гостро відображена криза післявоєнного періоду, бо вона забрала цвіт нації, і тепер грають старі музиканти – “ті які вижили”. Вони “ниють тепер жмотяться з першого-ліпшого приводу”. І чим більше років минає, тим більш відчутні наслідки війни:

*час просто ламає всім карки / без жодних питань*¹⁷ .
без жодних жодних питань.

Але скільки б часу не минуло, “хтось ще і досі вірить чекає вістей”, а війна досі продовжується, накладає відбиток на нащадків, як-от:

⁸ Ibidem, P. 233.

⁹ Shevchenko T. Povne zibrannia tvoriv [Complete collection of works : u 12 t., NAN Ukrainy; Instytut literatury im. T. H. Shevchenka, red. kol. M. H. Zhulynskiyi (holova) ta in., K.: Nauk. dumka, 2001, T. 1: Poeziia [Poetry] 1837–1847, P. 110 [in Ukrainian].

¹⁰ Zhadan S. Dynamo Kharkiv. Vybrani virshi..., op. cit., P. 233, 234.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem, P. 210–211.

¹⁴ Ibidem, P. 224.

¹⁵ Ibidem, P. 225.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

*вона і тепер виступає тихо з імлі / і маркером болю торкає сплячих дітей*¹⁸.

Було знищене ціле покоління, а діти війни залишилися сиротами. Цілком очевидно, що у них виникне бажання дізнатися про своїх батьків, аби брати з них приклад, як це й мало бути, щоб рости з опорою, підтримкою. Але війна настільки безжална і всепоглинальна, що майже неможливо довідатися про подальшу долю її учасників; тих, що не повернулися:

*І сонце без руху лежить собі на горбах / трішки вище від ластівок і дровів / і той хто захоче їти по наших слідах / слідів не знайде хоч як би того хотів*¹⁹.

Також автор порівнює долю музиканта Джими Гендрікса з долею українців. На перший погляд, це виглядає абсурдно, оскільки маємо неправдиві факти про виконавця: по-перше, у С. Жадана він є старим пройдисвітом, хоча помер у 27 років (1942–1970); по-друге, нібито він був етнічним українцем, який виїхав ще до першої єврейської хвилі еміграції. Але, напевно, це просто прийом для стимулювання довіри, підкріплений риторичним запитанням “ти що не віриш?”. За текстом, ми (тобто українці), як і Гендрікс, деградували морально й фізично, відбилися від громади. Зрештою, він “записав кілька номерних альбомів / захлинувся своєю блювотою”²⁰, що відповідає фактам його біографії. За С. Жаданом, з українцями сталося так само. Зважаючи на політичні обставини, рівень національного самоусвідомлення українців і суспільну “незрілість” сучасників музиканта, таке порівняння вже не видається абсурдним. Можливо, що під готелем автор має на увазі всю країну і запрошує до неї, аби відчувати її:

*велкам ту зе готел харків / потяг який прибуває на мирні переговори / ми забиваємо собі голови всіляким мотлохом / завжди з тобою ці голоси в коридорі / завжди з тобою ці дотики порожнечі / важкі підмурівки світу чорні опори*²¹.

“Кінець української силабо-тоніки” – таку назву має один із віршів, написаний 1999 року і вміщений у збірці “Балади про війну і відбудову”. У ній йдеться про відомий будинок “Слово” в Харкові. Його мешканцями були письменники та інші митці 1930-х років, що жили в радянській Україні й не завжди сприймали уклад СРСР (“бачиш ось там на рамах решітки червоної фарби / луцаться з тих часів...”²²). Невипадково така кількість культурних діячів одночасно проживала в одному будинку:

*... хтось вигадав їх поселити / в одному домі щоб чути було дихання в передпокоях / дихання вітру структуру страху коли ти / дивишся на подвір'я / де військові кладуть асфальт / і саджають сосни*²³.

Це було зроблено з метою стеження, постійного контролю за тими, хто міг вплинути на суспільну думку. Щоб цей вплив не зашкодив державі, навіть у повітрі повинна відчуватися “структура страху”. З цієї ж метою саме військові, а не робітники у подвір'ї кладуть асфальт і саджають сосни. Це було вигідно. Відомо, що ставалося з

тими, хто чимось кинув тінь на політичну систему чи просто висловлював думку про необхідність самостійності української держави:

*їх виводили серед ночі зганяючи сні / з їхніх плечей наче цурів з підвіконня / сірі сорочки на них просякали потом / і в тілах їхніх стояла жовта сеча / мов контрабанда / тим хто виводив подобався запах нічного життя / їхня сіра білизна що набрякала від збудження / їхні жінки що розмазували по обличчю / сліди переляку і макіяж*²⁴.

Ті, хто вивозив, отримували задоволення від такої роботи, від виконання волі “старших”. Інакше це пояснити не вдається.

Дім, на закінчення будівництва якого очікувало багато людей, мав стати рідною домівкою, а виявився об'єктом під “охороною”, місцем смерті українського відродження, за С. Жаданом, відбудови. Про відчуття захищеності у власному ж будинку не доводиться говорити: “і тінь від будинку підповзала до ніг мовби велика вода / скоріше б додому зачиняючи щільно двері / на чорний замок на ланцюжок на засув / слухати як нишпорить вітер у дверних / механізмах і під вилицями / слухати як калатає сонце / у незащиторених вікнах”³¹. Письменників виводили серед ночі “в нутрощі чорних автомобілів”. Це відбувалося на очах сім'ї, переляканих дітей, опиратися не було сенсу, тому все, що залишалося, – це “дихати киснем будинку тамуючи його в шлунку / намагаючись не випускати з себе ні краплі свободи / ні краплі істерики”²⁶.

Автор вірша передає атмосферу того будинку завуальовано, так, що неознайомлений із минулою суспільно-політичною системою читач не зрозуміє, чому його тиша “розрива нічну серцевину скільки б сюди не вертався”. Тиша будинку “Слово” гучна й досі. Вона береже все те, що обов'язково мало бути сказане (або не мало). “Слово” – парадоксальне місце, що в приміщенні власної квартири створювало закритий простір, в'язницю для слів, бо й “стіни мають вуха”:

*тому що давно шматки гарячих лексем / холонули тут в ротах забиваючись страхом / і той чоловік із обважнілим лицем / з чорним записником і простим олівцем / лишив по собі тільки тишу що падала мертвим птахом*²⁷.

Тиша падає саме мертвим птахом, бо вже ніхто не зможе її розшифрувати, хоч і знає, скільки вона приховує. Довгоочікувана домівка для більшості стала пеклом, “де починається смерть і кінчається література”.

Зауважуємо, що, як і в попередніх збірках, автор найчастіше звертається до символів води/дощу/ріки/риби. У С. Жадана вода – це потужність, сила, яка змінює, знищує чи руйнує і не залежить ні від чого, невідворотність і плин часу:

*холодне начиння часу облич і речей ображені пам'яттю свідки розмиті загапки це ніби ріка що невпинно тече і тече незалежно від того чи будеш ти перепливати*²⁸ (“Готель Харків”).

Не знаходячи перешкод, / не втрачаючи висоти, /

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem, P. 219.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem, P. 220.

²² Ibidem, P. 212.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem, P. 213.

²⁵ Ibidem, P. 212–213.

²⁶ Ibidem, P. 213.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem, P. 219.

каравани підземних вод / Пробиваються під мости²⁹ (“Паціфік”).

Частотність і поширеність цих символів вказує на особливості сприйняття автором життя, на його філософські роздуми. Окрім того, такі асоціативні зв'язки “вода/ріка – життя” підтверджують відчуття неминучості чогось, невідворотності подій. Ліричний персонаж постає абсолютно безсилим проти стихії (тобто, проти всього, що відбувається) і залежним від умов. Такий стан не випадковий, а цілком зрозумілий у часи, про які пише поет.

Відбудова у С. Жадана триває до 90-х років. Цілоком логічно, що саме ці роки мали б бути розквітом життя, але молодість початку дев'яностих проходила у школах і ПТУ, де кожного року було одне і те саме: “щасливо – говорять вони – до наступного року”³⁰. У С. Жадана саме Господь вирішує долі (хоч і пишеться з маленької літери). Він мислиться імена зі своїх блоктів, тому “рйк починається смертями друзів і зупинившись в очах / лишає снайперські мітки / на душах і на речах”. З часом це забувається, і залишається лише “вузкоколія дитячої пам'яті”. Після школи бажать “щасливо дістатися”, тобто, знайти свої місце у цьому світі, яке б воно не було, але для цього неодмінно доведеться пройти через певний етап: “безумні іспити школа життя трахане петеу / сонце випаляє вимотану траву”.

С. Жадан оцей перехід “школа – ПТУ” називає часом дорослішання, бо в школі було простіше і легше:

добрі часи погані часи – вони залишали шанс / коли ти зрівь на шкільних подвір'ях / й виругував палений польський инанс / коли всі ці зими і стіни і сосни і тиша така навкруги / що чути навіть як дихають в небі птахи³¹.

Саме під час навчання в ПТУ розгорталось активне життя підлітків, які часто були на відстані від батьків, вважали себе вільними й користувалися цим. Їм був притаманний максималізм і впевненість у власній правоті, що провокувало життя “без гальм”:

мудрість речей якої стане як її не витрачай / тинейджерські зіткнення в кінотеатрах / вуличний секс фасований чай / скільки утїх і всляких затїї пропонувало життя / і що цікаво – на кожну була стаття³².

Зрештою, і школа, й ПТУ виявляються недосконалими й неефективними як для успішного майбутнього покоління, так і для його ж дорослішання, соціалізації: “скільки мутї в дитячих серцях особливо вночі / школа яка не навчила нічому / і час що нічому також не навчив / і я гадаю – вічна марноту життя адже ця лажя трива / і добираю слова...”³³. Очевидно, що підлітки 90-х виростають беззахисними перед життям і його випробуваннями (“їхні серця тверді наче грифель / та разом з тим наче грифель крихкі”³⁴).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Збірка “Балади про війну і відбудову” є одкровенням автора, виявом його ставлення до минулого. С. Жадан нічого не приховує і є самим собою, не боїчись бути незрозумілим. Поет не маскує правди й не намагається її згладити. Саме це дозволяє йому розширити тематичний горизонт творчості.

Автор звертає увагу на дрібниці, які часто суперечать тематиці, оскільки стає відчутним дисонанс “високе/низьке”. Але цей прийом тільки загострює проблему,

викликає ще більшу увагу й роздуми.

Загалом збірка С. Жадана засвідчує розвиток авторського стилю на різних рівнях, а також продовжує основні мотиви його творчості та показує особливості художнього бачення митця.

Перспективи подальших досліджень поетичної творчості Сергія Жадана вбачаємо в спостереженні за розвитком та в детальному аналізі проблематики й тематики збірок віршів автора, а також у вивченні звукопису, стилістичних і художніх засобів його текстів, особливостей віршування тощо.

Valentyn Maltsev, Yuliia Tsivinska. Problems of the generation through the prism of Serhii Zhadan's lyrical vision (based on the collection “Ballads about war and reconstruction”). The aim of the study is to identify the problems of the generation of the 1990s, raised in the poetry collection of S. Zhadan “Ballads of war and reconstruction” and to clarify the specifics of the author's vision of their causes and impact on society. **Research methods:** cultural-historical, biographical, comparative. **Scientific novelty.** For the first time, the article analyzes the author's artistic vision of the crisis of the generation of the 90s, acute social problems, the causes of which are caused by the socio-political circumstances of the last century, and also highlights the key thematic features of the collection. **Conclusions.** The collection “Ballads of war and reconstruction” is the author's revelation about his attitude to the past. S. Zhadan does not hide anything and not afraid to be incomprehensible. The poet does not disguise the truth and does not try to smooth it out. The collection contains works that raise important problems of the last century, including war, its consequences and influence on the formation of consciousness of subsequent generations, the destruction of cultural figures by the Soviet regime, population migration and criticism of the political system. The author draws attention to details that often contradict the subject and the dissonance “high / low” becomes noticeable. But this technique only exacerbates the problem, causes even more attention and reflection.

In general S. Zhadan's collection testifies to the development of the author's style at different levels as well as continues the main motives of his literary work and shows the peculiarities of artistic vision.

Prospects for further research of S. Zhadan's poetic work are seen in the observation of the development and in the detailed analysis of the problems and topics of the author's collections of poems as well as in the study of empony, stylistic and artistic means in his texts, features of versification etc.

Keywords: poetry, collection, motive, image, symbol, migration, reconstruction, generation crisis.

Мальцев Валентин – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. У 2007 році захистив кандидатську дисертацію на тему: “Українське віршування перших десятиріч XIX століття». Всього опубліковано близько 25 статей. Коло наукових інтересів: віриознавство, українське віршування XVIII – початку XX століть.

Maltsev Valentyn – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Ukrainian Literature, Yuri Fedkovych Chernivtsi National University. In 2007 he defended his dissertation on the topic: “Ukrainian poetry of the first decades of the XIX century.” In total, about 25 articles have been published. Research interests: poetry, Ukrainian poetry of the XVIII - early XX centuries.

Цівінська Юлія – магістр філології за спеціалізацією “035.01 українська мова та література”. Коло наукових інтересів: сучасна українська література, поетична творчість С. Жадана.

Tsivinska Yuliia – Master of Philology, specialization “035.01 Ukrainian Language and Literature”. Scientific interests: modern Ukrainian literature, S. Zhadan's poetic works.

Received: 15.08.2021

Advance Access Published: September, 2021

© V. Maltsev, Yu. Tsivinska, 2021

²⁹ Zhadan Serhii. “Balady pro viinu i vidbudovu” [Ballads about war and reconstruction], URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/jj/zhadan-sergij/3183-sergij-zhadan-baladi-pro-vijnu-i-vidbudovu> [in Ukrainian].

³⁰ Zhadan S. Dynamo Kharkiv. Vybrani virshi..., op. cit., P. 222.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem, P. 223.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.